

Gerçeklik Terapisi Temelli Müdahalelerin Okullardaki Etkililiği:

İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Bir İnceleme

Turgut TÜRKDOĞAN¹

Geliş Tarihi: 19.10.2014 Kabul Tarihi: 22.01.2015

Öz

Bu araştırma, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğini inceleyen çeşitli araştırma bulgularının gözden geçirilmesini amaçlayan bir alanyazın taramasıdır. Çalışma kapsamında incelenen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğini sınavan araştırmalar genel olarak (a) grupla psikolojik danışma, (b) psiko-eğitim programları, (c) seçim kuramı temelli sınıf programı ve okul destek (plânlama) odası şeklindeki üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin; öğrencilerin okula ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerinde, disiplini bozucu problem davranışlardan uzaklaşmalarında, akademik başarı düzeylerini arttırmalarında, içsel kontrol odağını ve sorumluluk düzeylerini yükseltmelerinde ve de olumlu bir benlik kavramı ve başarı kimliği geliştirmelerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. İnceleme sonucunda ulaşılan bulgular tartışılmış, ileride yapılacak araştırmalara yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gerçeklik terapisi, seçim kuramı, okul, etkililik, gözden geçirme.

¹ Araştırma Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, tturkdogan20@gmail.com

**The Effectiveness of Reality Therapy Based Interventions in Schools:
An Examination about the Primary School and Middle School Students
Sample**

Submitted by 19.10.2014 Accepted by 22.01.2015

Abstract

This study was a literature review that aims to examine the research findings about the effectiveness of the reality therapy based interventions that were conducted in the sample of primary school and middle school students. The researches that examine the effectiveness of the reality therapy based interventions were evaluated under three main topics called (a) group counseling, (b) psycho-education programs, and (c) choice theory based classroom program and school support (planning) room. Within the scope of this research it was deduced that reality therapy based interventions that were conducted in the sample of primary school and middle school students are effective for helping students to develop positive attitudes to school, to remove the maladaptive behaviors, to raise the academic achievement level, to develop the internal locus of control and responsibility, and to develop a success concept and a positive self-concept. The findings were discussed, and some suggestions were submitted for the future researches.

Key Words: Reality therapy, choice theory, school, effectiveness, review.

Giriş

Gerçeklik terapisi, ilk kez 1965 yılında William Glasser tarafından kaleme alınan bir eserle çağdaş psikoterapi yaklaşımları arasında kendine özgün bir yer açmış; sahip olduğu kuramsal varsayımlar ve farklı müdahale yöntemleriyle günümüzde özgün bir terapi olarak kabul edilmiştir (Corey, 2008; Prochaska ve Norcross, 2010; Roy, 2006; Seligman, 2006). Gerçeklik terapisi, esasen danışanın davranışlarında gözlenebilir değişimleri yaratmayı amaçlayan yapısıyla eylem odaklı bir terapi olma özelliğine sahiptir ve bu yönüyle genellikle bilişsel-davranışçı terapilerle bir arada değerlendirilmektedir (Corey, 2008; Seligman, 2006). Diğer yandan gerçeklik terapisi; yaşamı ruh sağlığı yerinde bireyler olarak sürdürmenin önkoşulu olarak, insanları yaşamlarında kendilerini mutsuz hissetmelerine yol açan seçimlerine ilişkin sorumluluk almaya davet eden son derece güçlü bir varoluşçu vurguya sahiptir (Prochaska ve Norcross, 2010). Ayrıca gerçeklik terapisi, insanın genetik yapısında var olduğunu ileri sürdüğü bazı temel ihtiyaçlara atfettiği önemle, güçlü bir insancıl vurguya sahip bir terapi olarak da değerlendirilmektedir (Nelson-Jones, 1982). Daha bütüncül bir değerlendirme yapılacak olursa gerçeklik terapisi; yaşamı ruh sağlığı yerinde bireyler olarak sürdürebilmenin önündeki başlıca engelin, insanın genetik yapısında yer alan temel ihtiyaçlarını karşılamadaki başarısızlık olduğunu kabul etmekte ve danışanlarına kendi yaşamlarının sorumluluğunu üstlenerek daha gerçekçi seçimler yapma konusunda önemli bir çağrıda bulunmaktadır (Glasser, 1975, 2005).

Gerçeklik terapisinin benimsediği müdahale yöntemlerinin temelinde yer alan kuramsal varsayımlar, bir bütün halinde 'seçim kuramı' başlığı altında açıklanmaktadır (Glasser, 2005). Seçim kuramı; insan davranışının altında yatan motivasyonun, insanın genetik yapısında bulunan temel ihtiyaçları karşılama çabası olduğunu kabul etmektedir (Glasser, 2001b). Glasser (1975), başlangıçta insanın iki temel ihtiyacını 'sevme-sevilme' ve 'kendimizin ve diğerlerinin değerli olduğunu hissetme' olarak tanımlamış, fakat zaman içinde bu konudaki görüşlerini oldukça genişletmiştir. Yenilenen seçim kuramı yaklaşımına göre, insanın beş temel ihtiyaçla (hayatta kalma, sevgi-ait olma, güç, özgürlük, eğlence) dünyaya geldiği varsayılmaktadır (Glasser, 2001b, 2005). Hayatta kalma ihtiyacı; yiyecek, barınma ve güvende olma gibi fizyolojik temelli ihtiyaçları tanımlamaktadır (Frey ve Wilhite, 2005). Sevgi-ait olma ihtiyacı; yaşamımızdaki özel insanlara karşı duyulan bir bağlılık duygusunu tanımlamaktadır (Glasser, 2005; Peterson, 2008). Güç ihtiyacı; saygınlık, gelişme ve yetkinleşme ihtiyacını tanımlamaktadır (Glasser, 2005; Yalçın, 2007). Özgürlük ihtiyacı; yaşamda özerk davranabilme ve kişisel kararları bağımsız bir iradeyle alabilmeyi

tanımlamaktadır (Frey ve Wilhite, 2005; Glasser, 2005). Eğlence ihtiyacı ise; gülebilmeyi, oyun oynamayı ve mizah duygusuna sahip olmayı tanımlamaktadır (Frey ve Wilhite, 2005; Yalçın, 2007).

Gerçeklik terapisine göre, mutsuzluk şikâyetiyle psikolojik yardım talebinde bulunan danışanların getirdikleri problemin adı her ne olursa olsun, problemin doğası bu beş temel ihtiyaçtan en az birinin yeterli biçimde karşılanamamasıyla ilgilidir ve danışan ancak temel ihtiyaçlarını etkili biçimde karşılanmasını sağlayacak gerçekçi seçimler yapması durumunda mutluluğa ulaşacaktır (Glasser, 2005). Nitekim Glasser' e (2005) göre, beyin kimyasıyla ilgili bozukluklar dışlandığında, bireye ruhsal acılar yaşatan olumsuz duygu durumlarının kaynağını bireyin seçimleri dışındaki olgularda aramak problemin çözümüne katkı sağlamayacaktır. Bu bakış açısına göre, bir bireyin depresyona girmesinin, seçim kuramına özgü deyişle *durgunlaşmayı seçmesinin* altında; yaşamda karşılaştığı olaylar karşısında hissettiği yoğun öfke duygusunu kontrol etme isteği, diğerlerinin dikkatini çekmeye yönelik bir yardım arayışı ya da yaşamda daha etkili seçimler yapma konusundaki gönülsüzlüğünü mazur gösterme çabası vardır (Glasser, 1984, 2005).

Gerçeklik terapisinde danışanın temel ihtiyaçlarını gerçekçi bir algı çerçevesinde karşılamasına yardımcı olmayı amaçlayan psikolojik danışma sürecinin, sıcak ve kaliteli bir terapötik ilişki zemininde ilerleyen dört ana basamaktan oluştuğu söylenebilir (Corey, 2008). Buna göre, danışanın terapötik sürece ya da genel olarak yaşama ilişkin istediklerinin ve ihtiyaçlarının incelenmesi *istekler* basamağını; danışanın ihtiyaçlarını karşılamak adına nasıl davrandığının incelenmesi *yapma ve yön verme* basamağını; danışanın yaptığı seçimlerin ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olup olmadığının sorgulanması *değerlendirme* basamağını; danışanın isteklerine ulaşabilmesi için yapabileceği gerçekçi seçimlerin neler olabileceğinin araştırılması *plânlama ve etkinlik* basamağını oluşturmaktadır (Corey, 2008; Donato, 2004; Wubbolding ve Brickell, 2007).

Gerçeklik terapisi, genel olarak bireysel ve grupla psikolojik danışma alanında geniş bir danışan grubuyla ve daha yaygın olarak küçük yaşta yasa dışı faaliyetlerde bulunmuş, suça sürüklenmiş çocuklarla yürütülen psikolojik danışma çalışmalarında, evlilik - aile ve de krize müdahale gibi çeşitli çalışma alanlarında uygulanmaktadır (Corey, 2008). Ancak gerçeklik terapisinin sahip olduğu temel varsayımların, okullardaki eğitim ortamına uyarlanmasıyla çok daha geniş bir kitleye, yerinde ve çok daha anlamlı faydalar sunulabileceğine inanan Glasser (1999a, 1999b, 2001a), bizzat kaleme aldığı eserlerinde eğitimde *kalite okulu* modeliyle

birlikte, gerçeklik terapisi üzerinde temellendirilecek okul uygulamalarının neler olabileceğini açıklamaya çalışmıştır.

Kalite okulu modelinin temel varsayımı; öğrencilerin en iyi öğrenme ortamının, öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin ve ebeveynlerin karşılıklı olarak olumlu ilişkilere sahip olduğu koşullarla tanımlanabileceğidir (Wubbolding, 2007). Geleneksel okul anlayışının ezberci ve baskıcı yönetsel uygulamalarının terk edilmesiyle birlikte, yerine oluşturulması amaçlanan kalite okulu modeli; öğrencilerin temel ihtiyaçlarını kaçınılmaz biçimde dikkate alan ve öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik etkinlikler geliştirmeyi eğitim sürecinin vazgeçilmez bir amacı olarak benimseyen, öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmenleriyle sıcak ve olumlu ilişkiler içinde olduğu ve öğrencilerin kendilerini okula gerçekten ait hissettiği bir okul iklimini tanımlamaktadır (Glasser, 1999a, 1999b, 2001a; Wubbolding, 2007). Bu varsayımlardan hareketle, okullarda yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahaleler, eğitim sistemi içerisinde öğrencilere zorunluluklar dayatan otoriter tutumlardan uzaklaşarak öğrenciler ve eğitimciler arasında sıcak bir bağ kurmayı; öğrencilerin kendilerini okullarında güvende, sevilen, değerli, özgür ve eğlenmiş hissedebilecekleri bir okul iklimi oluşturmayı; öğrencileri yaşamda gerçekleştirecekleri seçimlerine ilişkin sorumluluk üstlenmeye davet etmeyi; nihai olarak da öğrencilerin kendilerini okula ait hissetmelerine, uyumsuz ve disiplini bozucu davranışlardan uzaklaşmalarına ve akademik başarılarının yükselmesine yardımcı olacak bir başarı kimliği oluşturmayı amaçlamaktadır (Frey ve Wilhite, 2005; Glasser, 1999a, 1999b, 2001a; Wubbolding, 2007).

Alanyazınında, gerçeklik terapisinin kuramsal varsayımları temelinde okullara özgü olarak yapılandırılmış çeşitli müdahale programlarının, öğrencilerin okullara ilişkin olumlu tutumlar geliştirmeleri (Garza-Burciaga, 2002; Louis, 1998), disiplini bozucu problem davranışlardan uzaklaşmaları (Carbo, 2006; Edens, 1995; Hardaway, 1998; Kianipour ve Hoseini, 2012; Passaro, Moon, Wiest ve Wong, 2004; Petra, 2000; Salvatore, 2006), olumlu bir benlik kavramı geliştirmeleri (Block, 1994; Yalçın, 2007), içsel kontrol odaklarının ve sorumluluk düzeylerinin artması (Kim, 2002; Kim, 2006; Kim ve Hwang, 2001) ve akademik başarı düzeylerinin yükselmesi (Baynes, 1999; Steven, 2004; Walter, Lambie ve Ngazimbi, 2008) gibi konulardaki etkililiğini inceleyen pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür. Ancak alanyazınında, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin okullarda ne derece etkili olduğuna ilişkin yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçları derleyip bütünleştiren pek az çalışmaya rastlanılmıştır.

Radtke, Sapp ve Farrell (1997), gerçeklik terapisinin genel etkililiği konusunda 21 farklı araştırmayı bir araya getirerek gerçekleştirdikleri meta-analiz çalışmasında, ortalama bir etki büyüklüğüne ulaştıklarını, ancak özellikle okul temelli uygulamalarda daha etkili sonuçlar rapor edildiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Murphy (1997), gerçeklik terapisinin okullardaki etkililiğine ilişkin 1980 ile 1995 yılları arasında gerçekleştirilmiş altı çalışmayı incelemiş ve gerçeklik terapisinin okullardaki etkililiği konusunda olumlu bir izlenim elde edildiğini ifade etmiştir. Neredeyse 20 yıl önce yapılan her iki çalışmada da vurgulanan temel bir eleştiri, gerçeklik terapisinin okullardaki etkililiğine ilişkin daha net bir çıkarıma ulaşılabilmesi için, araştırma değişkenlerinin daha iyi kontrol edildiği daha fazla sayıdaki deneysel araştırmalara ihtiyaç duyulmasıdır.

Radtke ve diğerleri (1997) tarafından dile getirilen bir diğer önemli eleştiri ise, gerçeklik terapisi başlığı altında yer alan müdahalelerin neredeyse sınırsız bir çeşitliliğe sahip olmasıdır. Bu açıdan düşünüldüğünde, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğinin incelendiği araştırmaların, hangi ortamlarda ve hangi yaş grubundaki örneklerle gerçekleştirildiğine ilişkin net bir kapsamın belirlenmesinin, gerçeklik terapisinin etkililiğine ilişkin genel bir sonuca ulaşılmasına daha somut katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Zira, gerçeklik terapisinin etkililiğini yalnızca okul uygulamaları temelinde incelemek isteyen araştırmacılar için dahi, çocukluk çağından üniversite dönemine kadar değişen geniş bir gelişim yelpazesindeki örneklerde yürütülmüş araştırma bulgularını bir arada değerlendirmenin güçlüğü kaçınılmaz olacaktır.

Bu bağlamda, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin okullardaki etkililiğini incelemeye, temel eğitim yılları olarak kabul edilebilecek ilkökul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen araştırmalardan başlamanın uygun bir adım olacağı ve bu konudaki önemli bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir. Gerçeklik terapisine göre, okul ortamı öğrencilerin kişisel dünyalarının en önemli parçalarından biridir ve özellikle okulun ilk yılları süresince öğrencilerin temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, öğrencilerin başarılı bir kimlik oluşturmaları açısından oldukça önemlidir. Zira temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlayarak başarılı bir kimlik geliştirmeleri konusunda öğrencilere her okul düzeyinde yardımcı olunabilir, ancak bu konudaki asıl çaba eğitimin erken yıllarında olmalıdır (Glasser, 1999a, 1999b, 2001a).

Son tahlilde bu çalışmanın amacı; gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin ilkökul ve ortaokul örneklerindeki etkililiğine ilişkin genel sonuca ulaşmaktır. Çalışmaya dâhil edilen araştırmalar, son 20 yıl içerisinde ilkökul ve ortaokul yaş grubundaki öğrencilere dönük

olarak yürütülen gerçeklik terapisi temelli deneysel müdahalelerin etkisini ortaya koymayı içermektedir.

Yöntem

Çalışma Modeli

Bu araştırma, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli deneysel müdahalelerin etkililiğini inceleyen çeşitli araştırma sonuçlarının *betimsel analiz* yöntemi kullanılarak gözden geçirilmesini amaçlayan bir alanyazın taramasıdır (Strauss ve Corbin, 1990).

Araştırmaların Belirlenmesi

Bu çalışmada, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğini konu edinen deneysel desendeki çalışmalar incelenmiştir. Bu amaçla *gerçeklik terapisi*, *seçim kuramı*, *ilkokul*, *ortaokul* ve *etkililik* anahtar sözcükleri kullanılarak; Academic Search Complete, EBSCO, ERIC, ProQuest Dissertations and Theses veri tabanları taranmıştır. Çalışma kapsamına dâhil edilen araştırmaların seçiminde; (a) araştırmaların gerçeklik terapisine göre temellendirilmiş deneysel bir desene sahip olması, (b) araştırmaların ilkokul veya ortaokul öğrencilerine yönelik çalışmalar olması, (c) araştırmaların son 20 yıl içinde gerçekleştirilmiş olması ölçütleri esas alınmıştır. Gerçekleştirilen alanyazın taraması sonucunda bir yüksek lisans tezi, dokuz doktora tezi ve yedi hakemli bilimsel yayın olmak üzere toplam 17 araştırma incelemeye dâhil edilmiştir. Mevcut araştırmalardan yalnızca bir tanesi yurtiçi kaynaklı olup, diğer araştırmaların tamamı yurtdışı kaynaklı çalışmalardır.

Betimsel Analiz Süreci

Tarama sonucunda ulaşılan araştırmalar betimsel özetlemeler yoluyla analiz edilmiş ve gerçeklik terapisi temelli müdahaleler genel olarak (1) grupla psikolojik danışma, (2) psiko-eğitim programları ve (3) seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası şeklindeki üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, bu ana başlıkların herhangi birinin altında incelenen araştırmalar; (a) araştırmaya konu olan bağımlı değişken, (b) müdahale süresi, (c) deney grubu, (d) karşılaştırma grubu, (e) kontrol grubu, (f) öntest, (g) sontest, (h) kalıcılık testi, (i) sonuç gibi kategoriler açısından da ayrıntılı bir değerlendirmeye alınmıştır.

Müdahale türlerine ilişkin yapılan genel sınıflama, doğrudan mevcut çalışmalara ait olan araştırma başlıkları esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu noktada, gerçeklik terapisi temelli grupla psikolojik danışma müdahaleleri başlığı altında incelemeye dâhil edilen

araştırmalar; psikolojik danışman ve öğrencilerin belli bir amaç çerçevesinde sınıf ortamının dışında küçük gruplar halinde bir araya geldikleri, gerçeklik terapisinin ve seçim kuramının temel varsayımları temelinde yürütülen terapötik bir süreci tanımlamaktadır. Gerçeklik terapisi temelli psiko-eğitim programı müdahaleleri başlığı altında incelemeye dâhil edilen araştırmaların da, buna benzer bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Nitekim gerçeklik terapisi temelli psiko-eğitim programı müdahaleleri de, psikolojik danışmanların (bazen de gerçeklik terapisi konusunda eğitim almış öğretmenlerin) ve öğrencilerin, genellikle belli bir amaç çerçevesinde sınıf ortamının dışında küçük gruplar halinde bir araya geldikleri, gerçeklik terapisinin temel varsayımları temelinde yapılandırılmış etkinlikler çerçevesinde yürütülen eğitimsel bir programı tanımlamaktadır. Ancak bu çalışmaları birbirinden ayıran bazı önemli noktalar söz konusudur. Eğer dikkat edilecek olursa, grupla psikolojik danışmanın esasen terapötik bir süreci; psiko-eğitim programının ise eğitimsel bir süreci ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca grupla psikolojik danışma sürecinin uygulayıcıları mutlak suretle psikolojik danışmanlar iken, psiko-eğitim programlarının uygulayıcıları kimi zaman bu konuda eğitim almış öğretmenler ya da okul idarecilerinden oluşabilmektedir. Ayrıca, psikolojik danışma gruplarında grup aidiyetinin ve grup birliğinin oluşması, üyelerin kendini açması için gruba güven duyması gibi terapötik koşulların sağlanması birincil bir amaç iken; psiko-eğitim gruplarında bu tür terapötik koşulların sağlanması öncelikli bir koşul değildir. Psiko-eğitim grupları, genellikle belirli bir konuyu belirli bir süre içinde en etkili şekilde sunmayı ve beceri geliştirmeleri için üyelere bilgi ağırlıklı bir programdan geçirmeyi amaçlamaktadır (Güçray, Çekici ve Çolakkadioğlu, 2009).

Gerçeklik terapisi temelli seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası müdahaleleri başlığı altında incelemeye dâhil edilen araştırmalar ise, öğrencilerin ve gerçeklik terapisi konusunda eğitim almış öğretmenlerin gerçeklik terapisinin ve seçim kuramının temel varsayımları temelinde yapılandırılmış bir sınıf ortamında bir araya geldikleri, genellikle eğitim-öğretim yılı süresince devam eden bir eğitim programını tanımlamaktadır. Eğitim-öğretim yılına yayılan bu müdahale kapsamında, gerçeklik terapisi sınıf eğitimlerinin yanı sıra, gerekli görülmesi halinde öğrencilerle okul destek (planlama) odalarında bireysel görüşmeler de yürütülebilmektedir.

Bulgular

İlkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin ortak amacı, öğrencilerle sıcak ve kaliteli bir ilişkinin geliştirilmesidir. Benzer şekilde, müdahaleler çerçevesinde uygulanan ortak içerik, öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı

olacak etkinlikleri kapsamaktadır. Gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin sahip olduğu diğer bir ortak içerik de öğrencilerin yaşamlarındaki çeşitli durumlar karşısında seçimler yapabileceklerini fark etmelerine ve yaşamlarına ilişkin sorumluluk üstlenmelerine yardımcı olmayı amaçlamalarıdır.

Çalışma kapsamında birinci ana başlıkta incelenen grupla psikolojik danışma müdahalelerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'de sunulan yedi ayrı grupla psikolojik danışma müdahalesinde değişim yaratmaya odaklanılan konular incelendiğinde; *akademik başarı* veya *akademik motivasyon* çalışmaların üçünde, *benlik saygısı* veya *benlik kavramı* çalışmaların ikisinde, *disiplini bozucu problem davranışlar* çalışmaların üçünde, *kontrol odağı* çalışmaların ikisinde, *sorumluluk* çalışmaların ikisinde, *yaşam doyumu* çalışmaların birinde ve *zorbalığa maruz kalma düzeyi* çalışmaların birinde bağımlı değişken olarak yer almıştır. Haftada tek oturum olarak gerçekleştirilen beş çalışma için, oturumların sayısı 6 ila 10 arasında değişmiş; haftada çift oturum gerçekleştirilen iki çalışma için, oturumların sayısı 10 ila 15 arasında değişmiştir. Psikolojik danışma gruplarındaki üye sayılarının 6 ila 13 öğrenci arasında değiştiği görülmektedir. Çalışmaların yalnızca birinde, grupla psikolojik danışma sürecinin yürütüldüğü deney grubu dışında, alternatif bir programın uygulandığı karşılaştırma grubu yer almış, çalışmaların dördünde katılımcılara yalnızca öntest ve sontest ölçümünün uygulandığı bir kontrol grubu yer almıştır. Çalışmaların ikisinde ise, deney grubu dışında herhangi bir karşılaştırma veya kontrol grubu yer almamıştır. Grupla psikolojik danışma çalışmalarının tamamında öntest ve sontest ölçümleri gerçekleştirilmiş, ancak çalışmaların yalnızca bir tanesinde kalıcılık etkisi ölçülmüştür. Çalışmaların sonuçları incelenecek olduğunda, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli grupla psikolojik danışma müdahalelerin, akademik başarı veya akademik motivasyon, benlik saygısı veya benlik kavramı, disiplini bozucu problem davranışlar, içsel kontrol odağı, sorumluluk, yaşam doyumu ve zorbalığa maruz kalma düzeyi gibi değişkenler üzerinde olumlu yönde ve anlamlı gelişmeler meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında ikinci ana başlıkta incelenen psiko-eğitim programı müdahalelerine ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2'de sunulan dört ayrı psiko-eğitim programında değişim yaratmaya odaklanılan konular incelendiğinde; *akademik başarı* çalışmaların birinde, *disiplini bozucu problem davranışlar* çalışmaların ikisinde, *sorumluluk* çalışmaların birinde, *zorbalık davranışları* çalışmaların birinde, *başarı kimliği algısı* ve *temel ihtiyaçlar* algısı çalışmaların birinde bağımlı değişken olarak yer almıştır.

Tablo 1. Gerçeklik terapisi temelli grupla psikolojik danışma müdahaleleri

Kaynak	Müdahale Türü	Bağımlı Değişken	Müdahale Süresi	Deney Grubu	Karşılaştırma Grubu	Kontrol Grubu	Öntest	Sontest	Kalıcılık Testi	Sonuç
Walter ve diğerleri (2008)	Grupla psikolojik danışma	Akademik başarı ve problem davranışlar	10 oturum (haftada tek oturum)	6 ortaokul öğrencisi	-	-	+	+	-	Akademik başarı ve problem davranışlarda öğretmen gözlemine dayalı olumlu gelişmeler bulunmuştur.
Carbo (2006)	Grupla psikolojik danışma	Problem davranışlar	8 oturum (haftada tek oturum)	İki ayrı küçük gruptaki toplam 17 ortaokul öğrencisi	-	19 ortaokul öğrencisi	+	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin problem davranışlarında anlamlı bir düşüş gözlenmiştir.
Kim (2006)	Grupla psikolojik danışma	Sorumluluk ve akran zorbalığına maruz kalma	10 oturum (haftada çift oturum)	8 ilkokul ve ortaokul öğrencisi	-	8 ilkokul ve ortaokul öğrencisi	+	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin öz-sorumluluk düzeyinde anlamlı bir artış ve akran zorbalığına maruz kalma düzeyinde anlamlı bir düşüş gözlenmiştir.
Steven (2004)	Grupla psikolojik danışma	Benlik saygısı, yaşam doyumu, akademik başarı, problem davranışlar	19 oturum (altısı açık hava etkinliği, haftada tek oturum)	9 ortaokul öğrencisi	-	-	+	+	-	Öğrencilerin benlik saygılarında ve yaşam doyumu düzeyinde anlamlı bir artış gözlenmiştir. Akademik başarı ve problem davranışlarda öğretmen gözlemine dayalı olumlu gelişmeler bulunmuştur.
Kim (2002)	Grupla psikolojik danışma	Kontrol odağı ve sorumluluk	8 oturum (haftada tek oturum)	13 ilkokul öğrencisi	-	12 ilkokul öğrencisi	+	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin içsel kontrol odağı ve sosyal sorumluluk düzeyinde anlamlı gelişmeler gözlenmiştir.
Kim ve Hwang (2001)	Grupla psikolojik danışma	Kontrol odağı ve akademik motivasyon	15 oturum (haftada çift oturum)	11 ortaokul öğrencisi	12 ortaokul öğrencisi	-	+	+	+	Deney grubunda içsel kontrol odağı ve akademik motivasyon açısından anlamlı gelişmeler gözlenmiştir. Bir yıllık kalıcılık etkisi kontrol odağı için anlamlı bulunmuş, ancak akademik motivasyon için anlamlı bulunmamıştır.
Block (1994)	Grupla psikolojik danışma	Benlik kavramı	6 oturum (haftada tek oturum)	İki ayrı küçük gruptaki 13 ilkokul ve ortaokul öğrencisi	-	13 ilkokul ve ortaokul öğrencisi	+	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin benlik kavramlarında anlamlı bir artış gözlenmiştir.

Haftada tek oturum olarak gerçekleştirilen dört çalışma için, oturumların sayısı 5 ila 10 arasında değişmiştir. Psiko-eğitim gruplarındaki üye sayılarının 5 ila 23 arasında değiştiği görülmektedir. Çalışmalardan yalnızca birinde öğrencilerde değişim amaçlayan müdahaleler, öğrencilerin ebeveynleri üzerinden yürütülmüştür. Çalışmaların ikisinde, deney grubu dışında alternatif bir programın uygulandığı karşılaştırma grubu yer almış, çalışmaların üçünde katılımcılara yalnızca öntest ve sontest ölçümünün uygulandığı bir kontrol grubu yer almaktadır. Bir çalışmada ise, deney grubu dışında herhangi bir karşılaştırma veya kontrol grubu yer almamıştır. Psiko-eğitim çalışmalarının tamamında öntest ve sontest ölçümleri gerçekleştirilmiş, ancak çalışmaların yalnızca birinde kalıcılık etkisi ölçülmüştür. İlkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli psiko-eğitim programı müdahalelerin sonuçları incelenecek olduğunda, çalışmaların ikisinde öğrencilerin akademik başarılarında, problem davranışlarında, fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık davranışlarında olumlu yönde ve anlamlı düzeyde değişim gözlenmemiştir. Çalışmaların birinde başarı kimliği algısı ve sorumluluk düzeyinde anlamlı düzeyde artış gözlenirken, öğrencilerin temel ihtiyaçlar algılarında olumlu bir gelişme gözlenmemiştir. Ebeveynlerle yürütülen bir diğer psiko-eğitim programı ise, öğrencilerin problem davranışlarında olumlu yönde ve anlamlı gelişmeler meydana getirmiştir.

Çalışma kapsamında üçüncü ana başlıkta incelenen seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası müdahalelerine ilişkin bulgular Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3'te sunulan seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası şeklindeki altı ayrı müdahalede, değişim yaratmaya odaklanılan konular incelendiğinde; *akademik başarı* çalışmaların ikisinde, *okula ilişkin tutumlar* çalışmaların ikisinde, *okula devam düzeyi* çalışmaların ikisinde, *problem davranışlar veya disipline sevk edilme sıklığı* çalışmaların üçünde, *kontrol odağı* çalışmaların birinde bağımlı değişken olarak yer almıştır. Seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası şeklindeki altı ayrı müdahalenin yalnızca biri tüm okul düzeyinde gerçekleştirilmiş, diğer müdahaleler tek bir grupta yürütülmüştür. Seçim kuramı sınıf programlarının bir eğitim-öğretim yarıyılı ile iki eğitim-öğretim yılı arasında değişen bir süre boyunca uygulandığı anlaşılmaktadır. Seçim kuramı sınıf programının tüm okulda gerçekleştirildiği çalışmada, deney grubuna 240 öğrenci dâhil edilmiş, sınıf programının tek bir grupta yürütüldüğü çalışmalarda katılımcı sayısı 10 ila 32 arasında

değişmiştir.

Tablo 2. Gerçeklik terapisi temelli psiko-eğitim programı müdahaleleri

Kaynak	Müdahale Türü	Bağımlı Değişken	Müdahale Süresi	Deney Grubu	Karşılaştırma Grubu	Kontrol Grubu	Öntest	Sontest	Kalıcılık Testi	Sonuç
Yalçın (2007)	Başarı kimliği geliştirme psiko-eğitim programı	Başarı kimliği (temel ihtiyaçlar algısı ve sorumluluk)	10 oturum (haftada tek oturum)	16 ortaokul öğrencisi	16 ortaokul öğrencisi	16 ortaokul öğrencisi	+	+	+	Deney grubundaki öğrencilerin sorumluluk düzeyindeki artışla birlikte başarı kimliğinde anlamlı bir artış gözlenmiş ve bu farkın üç ay sonraki kalıcılık ölçümünde de devam ettiği görülmüştür. Ancak temel ihtiyaçların karşılanması konusunda olumlu bir gelişme gözlenmemiştir.
Salvatore (2006)	Şiddeti ve zorbalığı önleme psiko-eğitim programı	Fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık davranışları	5 oturum (haftada tek oturum)	23 kişilik 6 ayrı sınıftan 138 ilkokul ve ortaokul öğrencisi	-	23 kişilik 6 ayrı sınıftan 138 ilkokul ve ortaokul öğrencisi	+	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin zorbalık davranışlarında olumlu bir gelişme gözlenmemiştir.
Petra (2000)	Gerçeklik terapisi ve ebeveynlik eğitimi programı	Problem davranışlar	9 oturum (haftada tek oturum)	15 ebeveyn	Ortaokuldaki çocukları problem davranışlar sergileyen 15 ebeveyn	Ortaokuldaki çocukları problem davranışlar sergileyen 15 ebeveyn	Ortaokuldaki çocukları problem davranışlar sergileyen 15 ebeveyn	+	-	Deney ve karşılaştırma gruplarındaki ebeveynlerin öğrencilerinde olumlu yönde ve anlamlı gelişmeler gözlenmiştir. Öğrencilerin problem davranışlarına ilişkin en olumlu gelişmeler ise, gerçeklik terapisi eğitimi ve ebeveynlik eğitiminin bir arada verildiği deney grubunda gözlenmiştir.
Baynes (1999)	Çatışma çözme ve düşünme zamanı psiko-eğitim programı	Akademik başarı, problem davranışlar	8 oturum (haftada tek oturum)	5 ilkokul ve ortaokul öğrencisi (Her biriyle ayrı yürütülen, tek denekli bir desen)	-	-	+	+	-	Öğrencilerin akademik başarılarında ve problem davranışlarda olumlu bir gelişme gözlenmemiştir.

Çalışmaların yalnızca ikisinde, katılımcılarına öntest ve sontest ölçümünün uygulandığı bir kontrol grubu yer almış ve çalışmaların hiçbirinde deney grubu dışında alternatif bir programın uygulandığı karşılaştırma grubu yer almamıştır. Seçim kuramı sınıf programı müdahalelerinin yalnızca bir tanesinde deney grubuna ilişkin öntest ölçümü gerçekleştirilmemiş, öğrencilerin sahip olduğu sosyo-ekonomik düzey ve akademik başarı profili açısından deney grubundaki okula oldukça benzer bir diğer kontrol grubuna gerçekleştirilen sontest ölçümlerine göre nedensel bir karşılaştırmaya başvurulmuştur. Geri kalan çalışmaların tamamında öntest ve sontest ölçümleri gerçekleştirilmiş, ancak çalışmaların hiçbirinde kalıcılık etkisi ölçülmemiştir. Çalışmaların sonuçları incelenecek olduğunda, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası müdahaleleri, akademik başarı, okula ilişkin tutumlar, okula devam düzeyi ve problem davranışlar gibi değişkenler üzerinde olumlu yönde ve anlamlı etkiler göstermiştir. Ancak kontrol odağı açısından incelenen bir çalışmada, deney grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunamamış, ayrıca yine aynı çalışmada deney grubundaki öğrencilerin seçim kuramı sınıf programı dışındaki derslerde disipline sevk edilme sıklığı, kontrol grubundan daha yüksek bulunmuştur.

Tartışma ve Yorum

İlkokul ve ortaokul düzeyinde yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin konu edildiği araştırmaların önemli bir kısmının, öğrencilerde içsel kontrol odağını geliştirmeyi ve de öğrencilerin sorumluluk düzeylerini arttırmayı amaçladığı görülmektedir. Sergiledikleri davranışların sonuçlarını öngörmelerine yardımcı olarak öğrencilerin sorumluluk düzeylerini arttırmayı başarmak, gerçeklik terapisi açısından önemli bir kuramsal varsayımdır ve incelenen araştırmaların da bu kuramsal varsayımı desteklediği görülmektedir (Kim, 2002; Kim, 2006; Kim ve Hwang, 2001; Yalçın, 2007). İncelenen araştırmalar arasında bu kuramsal varsayımla çelişen tek bulgu, Edens (1995) tarafından yürütülen gerçeklik terapisi temelinde yapılandırılmış sınıf ortamı düzenlemesinin deney grubundaki ortaokul öğrencilerinin kontrol odağı düzeylerinde anlamlı bir artış oluşturamamasıdır. Bu durumun olası bir nedeninin, sınıf programının uygulayıcısı olan beden eğitimi öğretmenin yeterliğiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Programın uygulayıcısı olan öğretmenin her ne kadar gerçeklik terapisinin temel kavramlarına ilişkin bir eğitimi bulursa da, gerçeklik terapisi temelli sınıf uygulamalarının nasıl gerçekleştirileceğine yönelik kaygılar ifade ettiği rapor edilmiştir.

Tablo 3. Gerçeklik terapisi temelli seçim kuramı sınıf programı ve okul destek (planlama) odası müdahaleleri

Kaynak	Müdahale Türü	Bağımlı Değişken	Müdahale Süresi	Deney Grubu	Karşılaştırma Grubu	Kontrol Grubu	Öntest	Sontest	Kalıcılık Testi	Sonuç
Kianipour ve Hoseini (2012)	Seçim kuramı sınıf programı (Aynı sınıftaki öğrencilerden tek grup, sekiz farklı ders kapsamında)	Akademik başarı	1 eğitim-öğretim yarıyılı	24 ortaokul öğrencisi	-	-	+	+	-	Öğrencilerin akademik başarılarında anlamlı bir artış meydana gelmiştir.
Passaro ve diğerleri (2004)	Seçim kuramı okul programı (Farklı sınıftaki öğrencilerden tek grup, okul destek odası ve gerçeklik terapisi eğitimleri kapsamında)	Problem davranışlar, okula devam düzeyi	Bir eğitim-öğretim yılı	10 ortaokul öğrencisi	-	-	+	+	-	Öğrencilerin problem davranışlarının sıklığında ve okula devam düzeyinde olumlu yönde anlamlı gelişmeler gözlenmiştir.
Garza-Burciaga (2002)	Seçim kuramı okul programı (Tüm okul kapsamında)	Okula devam ve okula ilişkin tutumlar	1 eğitim-öğretim yılı	240 ortaokul öğrencisi	-	308 ortaokul öğrencisi	-	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin okula devam ve okula bağlılık düzeyleri, kontrol grubundaki diğer okulun öğrencilerle karşılaştırıldığında, anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.
Hardaway (1998)	Seçim kuramı sınıf programı (Aynı sınıftaki öğrencilerden tek grup, okuma saatleri kapsamında)	Problem davranışlar, akademik başarı	2 eğitim-öğretim yılı	30 ortaokul öğrencisi	-	-	+	+	-	Öğrencilerin problem davranışlarında ve akademik başarılarında olumlu yönde anlamlı gelişmeler gözlenmiştir.
Louis (1998)	Seçim kuramı okul programı (Farklı sınıftaki öğrencilerden tek grup, okul destek odası ve gerçeklik terapisi eğitimleri kapsamında)	Okula ilişkin tutumlar	1 eğitim-öğretim yarıyılı	28 ortaokul öğrencisi	-	-	+	+	-	Öğrencilerin okula ilişkin tutumlarında nicel ölçümlere göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak öğrencilerle yapılan görüşmeler ve yazılı geribildirimler incelendiğinde, öğrencilerin okula ilişkin tutumlarında olumlu gelişmeler gözlenmiştir.
Edens (1995)	Seçim kuramı sınıf programı (Aynı sınıftaki öğrencilerden tek grup, beden eğitimi dersleri kapsamında)	Problem davranışlar, kontrol odağı, disipline sevk edilme sıklığı	1 eğitim-öğretim yarıyılı	32 ortaokul öğrencisi	-	34 ortaokul öğrencisi	+	+	-	Deney grubundaki öğrencilerin seçim kuramı sınıfındaki disiplini bozucu davranışları anlamlı şekilde azalmıştır. Kontrol odağı konusunda anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamış, buna ek olarak deney grubundaki öğrencilerin seçim kuramı sınıfı dışında kalan diğer derslerdeki disipline sevk edilme sıklıkları, kontrol grubundaki öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.

Ayrıca öğrencilerin kontrol odaklarında anlamlı bir farklılık bulunmamasının bir diğer olası nedeni olarak, öğrencilerin kağıt-kalem ölçümlerine ilişkin isteksiz tavırlar sergilemeleri gösterilmektedir. Gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin konu edindiği araştırmaların bir diğer önemli kısmı, yine öğrencilerin sergiledikleri davranışların sonuçlarını öngörmelerine yardımcı olarak ve de öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bir okul ortamı oluşturarak, öğrencilerin okul devamsızlığını ve disiplini bozucu problem davranışlarını azaltmayı ve okula ilişkin olumlu tutumlar geliştirmeyi amaçlamasıdır. Kalite okulu modelinin önemli bir kuramsal varsayımını tanımlayan bu amacın, araştırma bulgularıyla da desteklendiği görülmektedir (Carbo, 2006; Garza-Burciaga, 2002; Hardaway, 1998; Louis, 1998; Passaro ve diğ., 2004; Petra, 2000; Steven, 2004; Walter ve diğ., 2008). Ancak incelenen çalışmalarda bu sonuçla çelişen araştırma bulguları da mevcuttur. Kontrol odağı konusunda gözlenen olumsuz sonuçta olduğu gibi, Edens (1995) tarafından yürütülen sınıf ortamı düzenlemesinin disiplini bozucu problem davranışlar konusunda çelişkili bulgulara sahip olduğu görülmektedir. Buna göre, deney grubundaki öğrencilerin seçim kuramı sınıfındaki disiplini bozucu problem davranışları anlamlı şekilde azalmıştır. Ancak, deney grubundaki öğrencilerin seçim kuramı sınıfı dışında kalan diğer derslerdeki disipline sevk edilme sıklıkları, kontrol grubundaki öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Bu durumda, disiplini bozucu problem davranışlar konusundaki etkinin yalnızca programın yürütüldüğü sınıfla sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun olası bir nedeni olarak, gerçeklik terapisi temelli müdahale koşullarının oluşturulduğu eğitim ortamının, okuldaki diğer öğretmenlerin ve de yöneticilerin desteğinden yoksun olarak, yalnızca tek bir sınıf veya tek bir ders kapsamında sınırlı kalması gösterilmektedir. Mevcut araştırma bulgularıyla çelişen bir diğer çalışma, Salvatore (2006) tarafından yürütülen ve öğrenciler arasındaki fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık davranışlarını azaltmayı amaçlayan okul programıdır. Araştırma sonucuna göre, deney grubundaki öğrencilerin zorbalık davranışlarında olumlu bir gelişme gözlenmemiştir. Bu durumun olası bir nedeni olarak, zorbalık davranışlarına ilişkin bütün bir okul ikliminin değişmesi yönündeki oldukça kapsamlı bir amacın, yalnızca beş hafta gibi kısa bir süreyle sınırlanmış olması gösterilmektedir. Programın uygulandığı sürenin sınırlılığı da göz önünde bulundurulduğunda, programın kapsamlı deneysel müdahaleleri içeren bir şekilde yapılandırılmamış olabileceği rapor edilmiştir. Mevcut araştırma bulgularıyla çelişen son bir çalışma, Baynes (1999) tarafından yürütülen ve öğrencilerin problem davranışlarını azaltmayı amaçlayan psiko-eğitim programıdır. Bu çalışmada öğretmenleri tarafından çeşitli disiplin problemleri nedeniyle psikolojik danışma servisine yönlendirilen beş ilköğretim öğrencisiyle

bireysel formda yürütülen gerçeklik terapisine dayalı çatışma çözme ve düşünme zamanı psiko-eğitim programının etkililiği incelenmiş ve araştırma sonucunda öğrencilerin disiplini bozucu problem davranışlarında olumlu bir gelişme gözlenmemiştir. Bu durumun olası bir nedeni olarak, programa yönlendirilen öğrencilerin seçiminde okul örnekleme göz önüne alındığında tutarsızlıklar bulunduğu rapor edilmiştir. Nitekim çalışmanın yürütüldüğü iki okulda toplam 855 öğrenci varken, programa yalnızca beş öğrenci yönlendirilmiştir. Buna göre, öğrencilerin programa yönlendirilme nedenlerinin tutarlı davranışsal gözlemlere değil, öğrencilerin geçmiş yıllardan kalan öykülerine dayanmış olabileceği belirtilmektedir.

Gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin okulda zorbalık davranışları sergileyen öğrencileri katılımcı edinmesinin yanı sıra, müdahale programının bu tür davranışların mağduru olan öğrencilerle de yürütüldüğü görülmektedir. Kim (2006) zorbalık davranışlarının mağduru olan öğrencilerin genel olarak sosyal etkileşime girmekten sakındıkları ve öz-sorumluluk düzeylerinin düşük olduğu yönündeki araştırma bulgularından hareket ederek, gerçeklik terapisine dayalı grupla psikolojik danışmanın okulda akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerinin öz-sorumluluk ve zorbalığa maruz kalma düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları gerçeklik terapisinin temel varsayımlarını desteklemiş ve deney grubundaki öğrencilerin öz-sorumluluk düzeylerinin anlamlı şekilde arttığı ve akran zorbalığına maruz kalma düzeylerinin anlamlı şekilde azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin konu edindiği araştırma değişkenlerinin bir diğer kısmının, öğrencilerin akademik motivasyonlarını ve akademik başarılarını arttırmayı amaçladığı görülmektedir. Kalite okulu modeli, öğrencilerin akademik başarılarının önündeki en büyük engelin, eğitim sürecinin otoriter tutumlar çerçevesinde ve de öğrencilerin temel ihtiyaçlarını dikkate almayan bir şekilde yürütülmesi olduğunu ileri sürmektedir. Bir diğer ifadeyle kalite okulu modeli; öğrencilerin aidiyet, güç, özgürlük ve eğlence ihtiyaçlarının karşılanabilmesi durumunda öğrencilerin eğitim sürecine ilişkin akademik motivasyonlarının da yükseleceğini varsaymaktadır. Mevcut çalışmaların da bu kuramsal varsayımı desteklediği görülmektedir (Hardaway, 1998; Kianipour ve Hoseini, 2012; Kim ve Hwang, 2001; Steven, 2004; Walter ve diğ., , 2008). Bu konuda mevcut araştırma sonuçlarıyla çelişen tek bulgu, Baynes (1999) tarafından yürütülen ve öğrencilerin disiplini bozucu problem davranışlarını azaltmanın yanı sıra, öğrencilerin akademik başarılarını arttırmayı amaçlayan psiko-eğitim programıdır. Söz konusu çalışmanın program tarafından amaçlanan hedeflere ulaşamamasının olası bir nedeni olarak, programa yönlendirilen öğrencilerin seçiminde, okul örnekleme göz önüne alındığında tutarsızlıklar bulunduğu rapor edilmiştir. Çalışmayla ilgili daha detaylı

bilgiler, öğrencilerin disiplini bozucu problem davranışlarıyla ilgili çalışmaların yorumlandığı paragrafta ele alınmıştır.

Gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin konu edildiği araştırma değişkenlerinin diğer bir kısmının, öğrencilerin olumlu bir benlik kavramı ve başarı kimliği geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçladığı görülmektedir. Öğrencilerin yaşamlarındaki seçimlerine ilişkin sorumluluk üstlenmelerine yardımcı olunması ve de öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bir okul ortamının oluşturulması yoluyla başarı kimliğinin gelişecek olması, kalite okulu modelinin bir diğer önemli varsayımdır. Mevcut araştırma sonuçlarının da bu kuramsal varsayımı desteklediği görülmektedir (Block, 1994; Steven, 2004; Yalçın, 2007). Bu konuda mevcut araştırma sonuçlarıyla çelişen bir nokta olarak; Yalçın (2007) tarafından ortaokul öğrencileri üzerinde yürütülen başarı kimliği geliştirme programının sonuçları dikkat çekmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, deney grubundaki öğrencilerin temel ihtiyaçlar algısındaki artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış, ancak öğrencilerin sorumluluk alt boyutundaki artışla birlikte başarı kimliğinde anlamlı bir artış gözlenmiştir. Esasen, programın öğrencilerin başarı kimliği geliştirmelerinde etkili olduğu görünmekte; ancak bu anlamlı artışın temel ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin algıdaki artıştan ziyade, öğrencilerin sorumluluk düzeylerindeki artıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durumun olası bir nedeni olarak, haftada yalnızca tek oturumluk bir psiko-eğitim programının, öğrencilerin özellikle sevgi-ait olma ve güç ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması gösterilmektedir. Nitekim öğrencilerden alınan nitel geribildirimlerde özgürlük ve eğlence ihtiyaçlarının karşılanması konusunda olumlu bir artış gözlenirken, sevgi-ait olma ve güç ihtiyaçları konusunda beklenen değişimin mümkün olmadığı rapor edilmiştir. Esasen sevgi-ait olma ihtiyacı, bireyin dışında en az bir kişinin varlığını daha gerektirdiği için kuramsal olarak karşılanması en zor psikolojik ihtiyaç olarak kabul edilmektedir (Corey, 2008). Bu noktada sevgi-ait olma ihtiyacının karşılanabilmesinin, en az sınıf ortamındaki müdahaleler kadar okuldaki diğer öğretmenler, aile üyeleri ve arkadaşlar da ilgili olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde, güç ihtiyacı bir yandan bireysel olarak gelişmeye ve yetkinleşmeye vurgu yaparken, diğer bir yandan da yaşamdaki diğer kişilerin saygınlığını kazanmaya vurgu yapmaktadır. Özellikle de ortaokul grubundaki öğrenciler açısından saygınlık duygusunun, aidiyet hissettikleri arkadaş gruplarıyla da ilgili olduğu düşünüldüğünde, güç ihtiyacının yeterli şekilde karşılanabilmesine yönelik tek oturumluk sınıf müdahalelerinin sınırlılığı daha anlaşılır görünmektedir. Bu konuda Block (1994) ve Steven (2004) tarafından yürütülen çalışmaların etkililiğe ulaşmasında ise, her iki çalışmanın da öğrenciler arasında terapötik bir

etkileşimi amaçlayan ve öğrencilerin gruba yönelik aidiyet duygularının oluşmasını kolaylaştıran bir grupla psikolojik danışma süreci çerçevesinde yürütülmesinin önemli bir rolü olabileceği düşünülmektedir.

Gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin konu edildiği son bir araştırma değişkeninin, yaşam doyumu olduğu görülmektedir. Yaşam doyumu değişkeninin mevcut araştırmalar içinde konu edinildiği tek çalışma; okul etkinliklerine ve çalışmaya karşı isteksizlik, tekrarlayan okul başarısızlığı ve disiplini bozucu problem davranışlara ilişkin Steven (2004) tarafından yürütülen gerçeklik terapisine dayalı grupla psikolojik danışma müdahalesidir. Çalışma sonucunda öğrencilerin akademik başarı, problem davranış ve benlik saygısı düzeylerindeki anlamlı etkilerin yanı sıra, yaşam doyumu düzeylerinde de anlamlı bir artış görülmüştür. Bu bulgunun da, gerçeklik terapisinin temel varsayımlarıyla tutarlı olduğu söylenebilir. Nitekim farklı yaş gruplarındaki örneklemelerde yürütülen araştırma bulguları da, temel ihtiyaçlar ile yaşam doyumu gibi olumlu psikolojik değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu rapor etmektedir (Türkdoğan ve Duru, 2012).

Araştırma bulgularına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin; öğrencilerin okula ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerinde, disiplini bozucu problem davranışlardan uzaklaşmalarında, akademik başarı düzeylerini arttırmalarında, içsel kontrol odağını ve sorumluluk düzeylerini yükseltmelerinde ve de olumlu bir benlik kavramı ve başarı kimliği geliştirmelerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Glasser (1975, 2005), gerçeklik terapisi yaklaşımını benimsemiş bir psikolojik danışmanın danışanlarına sunacağı terapötik yardımın, danışanları yaşamlarındaki gerçekçi olmayan seçimlerle yüzleştirmekle sınırlı olmadığını, psikolojik danışmanın aynı zamanda danışanlara temel ihtiyaçları karşılamanın en iyi yollarını da öğretme sorumluluğunu taşıdığını ileri sürmektedir. Bu nedenle, gerçeklik terapisinde psikolojik danışmanın adeta bir öğretmen rolünü benimseyerek yürüttüğü didaktik yöntem, terapötik sürecin ayrılmaz bir boyutu olarak kabul edilmektedir (Corey, 2008). Bu açıdan değerlendirildiğinde, gerçeklik terapisinde psikolojik danışman rolünün bir anlamda öğretmen rolü ile danışan rolünün de öğrenci rolüyle örtüşmekte olduğu ve bu durumun gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin okul ortamının doğal dokusuyla bütünleşmesini daha da kolaylaştırdığı ileri sürülebilir.

Konuya okul ortamındaki eğitimciler ve öğretmenler açısından yaklaşılabilecek olursa; gerçeklik terapisinin somut, işlevsel ve kolay anlaşılabilir kuramsal varsayımlara sahip olması, öğretmenlerin veya okul yöneticilerinin gerçeklik terapisi konusunda kısa sürede

eğitilebilmelerini olanaklı kılmaktadır. Nitekim okul ortamını gerçeklik terapisinin kuramsal varsayımları temelinde düzenlemeyi amaçlayan okul yöneticileri veya öğretmenler, öğrenciler için belirlenen terapötik amaçlara nasıl ulaşılabileceğini gösteren işlem basamaklarını somut maddeler halinde uygulamaya geçirebilmektedir. Buna ek olarak, gerçeklik terapisinin öğrencileri yaşamlarındaki seçimlere ilişkin sorumluluk almaya ve iç kontrol kazanmaya davet eden güçlü çağrısının da, eğitim amaçları açısından öğrencilere kazandırılmak istenen olumlu niteliklerle örtüştüğü söylenebilir.

Araştırma bulgularına ilişkin yürütülen tartışmaya gelişimsel bir bakış açısıyla yaklaşılacak olursa; çocuk ve ergen gruplarında yürütülen terapötik müdahalelerin etkisini inceleyen araştırmalar, bilişsel ya da davranışçı yöntemler içeren müdahalelerin etkililiğine işaret ederken, geçmiş yaşantılara odaklanan ya da danışanlara içgörü veya farkındalık kazandırmayı amaçlayan yöntemlerin çocuk ve ergen gruplarında yeterince etkili olmadığını belirtmektedir (Prout, 1998; Prout ve Prout, 1998; Weisz ve diğ., 1995). Bu bulgular ışığında, gerçeklik terapisinin *burada ve şimdi* odaklı bakış açısıyla ve çoğunlukla yapılandırılmış etkinlikler temelinde ilerleyen bilişsel ve davranışsal değişimi amaçlayan yapısıyla çocuk ve ergen gruplarında çalışılması uygun bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Ayrıca, Erikson'un görüşleri çerçevesinde psiko-sosyal gelişim kuramı tarafından güçlü biçimde savunulan temel görüşe göre; çocukların okul çağı boyunca yaşadıkları başarı ya da başarısızlık duygusu, ileriki dönemde sağlıklı bir kimlik gelişimi göstermeleri açısından oldukça önemli etkiler taşımaktadır (akt. Burger, 2006; Prochaska ve Norcross, 2010). Bu noktada, başarılı bir kimlik geliştirmeleri konusunda öğrencilere her okul düzeyinde yardımcı olunabileceğini, ancak bu konudaki asıl çabanın eğitimin erken yıllarında olması gerektiği yönündeki görüşün (Glasser, 1999a, 1999b, 2001a), okul çağı çocuklarının psiko-sosyal gelişimlerine yönelik isabetli bir amacı tanımladığı anlaşılmaktadır.

Konuya çocuk ve ergenlerin gelişimsel ihtiyaçları üzerinden devam edilecek olursa; gerçeklik terapisinin özellikle eğlence ihtiyacına ilişkin ileri sürdüğü kavramsallaştırmanın, okullarda çocuk ve ergenlerle yürütülen uygulamalar açısından önemli bir avantaj sağlayacağı söylenebilir. Eğlence ihtiyacının bu denli önemli ve özgün bir temel ihtiyaç olarak kavramsallaştırılması gerçeklik terapisine özgü bir yöndür ve seçim kuramına göre eğlenme duygusu, insanın yeni bilgiler öğrenmesi için çok önemli bir koşuldur. Nitekim öğrenme ortamı eğlenceli olmaktan uzaklaştığı ölçüde, öğrenciler açısından sıkıcı ve çekilmez bir ortam olarak algılanacaktır (Glasser, 1999a, 1999b, 2001a). Bu açıdan öğrenme yaşantılarının, öğrencilerin eğlence ihtiyacını karşılamayı da içerecek şekilde yapılandırılmasının, gerçeklik

terapisine dayalı okul uygulamalarının başarılı olma olasılığını artırabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, gerçeklik terapisinin okullardaki etkililiğini destekleyen araştırmaların geçerliğine ilişkin ileri sürülebilecek bazı sınırlılıklar da mevcuttur. İncelenen araştırmalarda, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin çok az sayıdaki bir kısmı deney, karşılaştırma ve kontrol gruplarından oluşan ve öntest-sontest ölçümlerine ek olarak kalıcılık ölçümlerinin elde edildiği güçlü bir deneysel araştırma desenine sahiptir. Bunun yerine, araştırmaların birçoğunda yarı-deneysel yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Araştırmaların bir kısmı, kontrol gruplarının yer almadığı ve yalnızca tek bir grupla yürütülen öntest-sontest desenine sahiptir. Ayrıca araştırma deseninde kontrol grubunun yer aldığı çalışmaların büyük çoğunluğunda da, deney grubu dışında yer alan, alternatif bir müdahalenin uygulandığı karşılaştırma grubunun bulunmaması, deney grubu üzerindeki plasebo etkisinin kontrol edilemediğini göstermektedir. Bunlara ek olarak, deneysel müdahalelerin neredeyse hiçbirinde kalıcılık etkisinin ölçülmemiş olması da önemli bir sınırlılıktır.

Okullarda yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelere ilişkin bir diğer sınırlılık da, müdahale koşullarının oluşturulduğu çevresel ortamın çoğu zaman tek bir sınıf veya tek bir ders kapsamında sınırlı olmasıdır. Bu durumun, Edens (1995) tarafından yürütülen araştırmada deney grubundaki öğrencilerin seçim kuramı sınıfındaki disiplini bozucu davranışlarında anlamlı düzeyde bir düşüş gözlenirken, seçim kuramı sınıf programı dışındaki derslerde disipline sevk edilme sıklığının kontrol grubundan daha yüksek bulunmasının olası bir sebebi olduğu düşünülmektedir. Nitekim yalnızca bir çalışmada okuldaki tüm öğretmenlerin ve yöneticilerin müdahale programına dâhil oldukları bir okul iklimi oluşturulabilmiş (Garza-Burciaga, 2002); okullardaki gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin büyük çoğunluğu, okuldaki diğer öğretmenlerin ve de yöneticilerin desteğinden yoksun olarak yürütülmüştür.

Okullarda yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahaleler konusunda göze çarpan son bir sınırlılık, ilkokul ve ortaokul öğrencileri üzerinde yürütülen müdahalelerin çoğunlukla okula ilişkin aidiyetleri düşük, okul devamsızlığı yüksek, okulda problem davranışlar sergileyen ve akademik başarıları düşük öğrencilere yönelik uygulamaları içermesidir. Oysa gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin, okula uyum konusunda bu denli zorlanmalar yaşamayan ve akademik başarıları görece daha yüksek diğer öğrencilerde de, pozitif psikoloji yaklaşımı kapsamında olumlu ve mutluluk verici psikolojik gelişmeler sağlayabilmesi mümkündür. Nitekim Türkdoğan ve Duru (2012) üniversite öğrencileri üzerinde

gerçekleştirdikleri araştırmalarında, gerçeklik terapisi yaklaşımında vurgulanan beş temel ihtiyacın, öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyini, bir diğer ifadeyle mutluluk düzeyini geniş bir etki büyüklüğüyle açıkladığını bulmuştur. Temel ihtiyaçlar ve olumlu ruh sağlığı değişkenleri arasındaki benzer bir ilişkinin, temel eğitim yıllarındaki öğrenciler üzerinde yürütülen araştırmalarda da gözlenmesi, bu konuda ileride yapılacak araştırmalar açısından pekâlâ olasıdır. Neticede okula uyum, disiplin ya da akademik başarı konusunda problemleri olsun ya da olmasın; temel ihtiyaçları karşılanan her bireyin, kendini daha mutlu hissetmesi gerçeklik terapisinin başlıca kuramsal beklentisidir (Glasser, 2001b, 2005).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğini konu edinen deneysel desendeki çalışmalar incelenmiş ve alanyazınında gerçekleştirilen tarama sonucunda ulaşılan araştırmalar betimsel özetlemeler yoluyla analiz edilmiştir. Yürütülen inceleme kapsamında, ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin; öğrencilerin okula ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerinde, disiplini bozucu problem davranışlardan uzaklaşmalarında, akademik başarı düzeylerini arttırmalarında, içsel kontrol odağını ve sorumluluk düzeylerini yükseltmelerinde ve de olumlu bir benlik kavramı ve başarı kimliği geliştirmelerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

İlkokul ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğini konu edinen çalışmalarda gözlenen sınırlılıkları aşma konusunda, bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalara yönelik bazı öneriler sunulabilir. Öncelikle, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin etkililiğinin inceleneceği ilerideki çalışmalarda yarı-deneysel çalışmaların ötesinde; deney, karşılaştırma ve kontrol gruplarından oluşan ve öntest-sontest ölçümlerine ek olarak kalıcılık ölçümlerinin elde edildiği, güçlü bir deneysel araştırma desenine sahip daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Araştırmacılara yönelik bir diğer öneri, müdahale koşullarının oluşturulduğu çevresel ortamın tek bir sınıf veya tek bir ders kapsamında sınırlı tutulmayarak mümkün olduğu ölçüde okuldaki diğer öğretmenlerin, yöneticilerin ve hatta öğrenci ailelerinin de araştırmaya dâhil edilmesine çalışılması olacaktır. Bu konudaki bir diğer öneri; gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin okulda uyumsuz ve disiplini bozucu davranışlar sergileyen veya akademik başarı düzeyleri düşük öğrencilerin yanı sıra, okula uyum konusunda bu denli zorlanmalar yaşamayan ve akademik başarı düzeyleri görece daha yüksek diğer öğrencilerde de psikolojik gelişmeler sağlayabilmeye

yönelik olumlu ruh sağlığı değişkenlerini konu edinen müdahaleler geliştirmelerinin faydalı olabileceğidir. Konuyla ilgilenen araştırmacılara yönelik son bir öneri ise, gerçeklik terapisi temelli müdahalelerin, gelişimsel açıdan farklı örneklemeler üzerindeki etkililiğini incelemek olabilir.

Kaynakça

- Baynes, G. J. A. (1999). *The impact of students' use of "think time" and conflict resolution on their academic (mathreading) performance and social behavior*. (Unpublished doctoral dissertation), Washington State University. (UMI No. 9960814).
- Block, M. A. (1994). *A study to investigate the use of reality therapy in small group counseling sessions to enhance the self-concepts levels of elementary students*. (Unpublished doctoral dissertation), Walden University. (UMI No. 9520590).
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (Çev. Erguvan Sarioğlu, İ. D.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Özgün Çalışma, 2004).
- Carbo, B. C. (2006). *The behavioral effects of group therapy on at-risk middle school students*. (Unpublished master's thesis), The University of South Alabama. (UMI No. 1434978).
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları* (Çev. Ergene, T.). Ankara: Mentis Yayıncılık. (Özgün Çalışma, 2005).
- Donato, T. (2004). Maintenance for the CT/RT student in the classroom. *International Journal of Reality Therapy*, 24(1), 38-42.
- Edens, R. M. (1995). *Effects of teaching control theory and reality therapy as an approach to reducing disruptive behaviors in middle school physical education*. (Unpublished doctoral dissertation), The University of North Carolina. (UMI No. 9618157).
- Frey, L. M., & Wilhite, K. (2005). Our five basic needs: Application for understanding the function of behavior. *Intervention in School and Clinic*, 40(3), 156-160.
- Garza-Burciaga, J. (2002). *The effect of a choice theory program on the attendance and conduct of sixth grade students*. (Unpublished doctoral dissertation), University of Houston. (UMI No. 3042436).
- Glasser, W. (1975). *Reality therapy: A new approach to psychiatry*. New York: Harper & Row Publishers.
- Glasser, W. (1984). *Control theory*. New York: Harper & Row Publishers.
- Glasser, W. (1999a). *Başarısızlığın olmadığı okul* (Çev. Teksöz, K.). İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Glasser, W. (1999b). *Okulda kaliteli eğitim* (Çev. Kaplan, U.). İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Glasser, W. (2001a). *Choice theory in the classroom*. New York: Harper Publishers.
- Glasser, W. (2001b). *Counseling with choice theory: The new reality therapy*. New York: Harper Collins Publishers.
- Glasser, W. (2005). *Kişisel özgürlüğün psikolojisi: Seçim teorisi* (Çev. İzmirli, M.). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Güçray, S. S., Çekici, F. ve Çolakkadıoğlu, O. (2009). Psiko-eğitim gruplarının yapılandırılması ve genel ilkeleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 134-153.
- Hardaway, R. T. (1998). *An historical case study of a quality classroom*. (Unpublished doctoral dissertation), The University of Sarasota. (UMI No. 9911550).
- Kianipour, O. ve Hoseini, B. (2012). Effectiveness of training the choice theory of Glasser to teachers on improvement of students' academic qualification. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 2(2), 117-123.
- Kim, R-I. ve Hwang, M-G. (2001). The effect of internal control and achievement motivation in group counseling based on reality therapy. *International Journal of Reality Therapy*, 20(2), 12-15.
- Kim, K. (2002). The effect of a reality therapy program on the responsibility for elementary school children in Korea. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 30-33.

- Kim, J-U. (2006). The effect of a bullying prevention program on responsibility and victimization of bullied children in Korea. *International Journal of Reality Therapy*, 26(1), 4-8.
- Louis, G. W. (1998). *The Quality School: Effects on student attitude toward school*. (Unpublished doctoral dissertation), The University of Cincinnati. (UMI No. 9833730).
- Murphy, L. (1997). Efficacy of reality therapy in the schools: A review of the research from 1980–1995. *Journal of Reality Therapy*, 16(2), 12-20.
- Nelson-Jones, R. (1982). *Danışma psikolojisi kuramları*. (Çeviri Ed.: Akkoyun, F.), London: Cassell Educational Limited.
- Passaro, P. D., Moon, M., Wiest, D. J. ve Wong, E. H. (2004). A model for school psychology practice: Addressing the needs of students with emotional and behavioral challenges through the use of an in school support room and reality therapy. *Adolescence*, 39(155), 503-717.
- Peterson, A.V. (2008). *Pete's pathogram: Pathway to success*. US: Action Printing.
- Petra, J. R. (2000). *The effects of a choice theory and reality therapy parenting program on children's behaviour*. (Unpublished doctoral dissertation), The Union Institute Graduate College. (UMI No.9989078).
- Prochaska, J. O. ve Norcross, J. C. (2010). *Systems of psychotherapy: A transtheoretical analysis*. Pacific Grove, C.A.: Brooks/Cole.
- Prout, H. T. (1998). Counseling and psychotherapy with children and adolescents: Historical developmental, integrative, and effectiveness perspectives. In H. T. Prout and D. T. Brown (Eds.), *Counseling and psychotherapy with children and adolescent: Theory and practice for school and clinical settings*(pp.1-31), 3th. Edition. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Prout, S. M. ve Prout, H. T. (1998). A meta-analysis of school-based studies of counseling and psychotherapy: An update. *Journal of School Psychology*, 36(2), 121–136.
- Radtke, L., Sapp, M. ve Farrell, W. C. (1997). Reality therapy: A meta-analysis. *Journal of Reality Therapy*. 17(1), 4-9.
- Roy, J. (2006). *Development of the ideas of William Glasser: A biographical study*. (Unpublished doctoral dissertation), La Sierra University. (UMI No.3227052).
- Salvatore, A. J. (2006). *An anti-bullying strategy: Action research in a 5/6 intermediate school*. (Unpublished doctoral dissertation), The University of Hartford. (UMI No. 3210027).
- Seligman, L. (2006). *Theories of counseling and psychotherapy: Systems, strategies, and skills*. Upper Saddle River, N. J.: Pearson Prentice Hall.
- Steven, N. S-Y. (2004). Group work with disaffected students: A reality therapy approach. *The Hong Kong Journal of Social Work*, 38(1-2), 15-34.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Türkdoğan, T. ve Duru, E. (2012). The role of basic needs fulfillment in prediction of subjective well-being among university students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(4), 2440-2446.
- Walter, S. M., Lambie, G. W. ve Ngazimbi, E. E. (2008). A choice theory counseling group succeeds with middle school students who displayed disciplinary problems. *Middle School Journal*, 40(2), 4-12.
- Weisz, J. R., Weiss, B., Han, S. S., Granger, D. A. ve Morton, T. (1995). Effects of psychotherapy with children and adolescents revisited: A meta-analysis of treatment outcome studies. *Psychological Bulletin*, 117(3), 450-468.

Wubbolding, R. E. (2007). Glasser quality school. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 11(4), 253-261.

Wubbolding, R. E. ve Brickell, J. (2007). Frequently asked questions and brief answers: Part I. *International Journal of Reality Therapy*, 27(1), 29-30.

Yalçın, A. F. (2007). *Başarı kimliği geliştirme programının etkililiği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.